

ביאורים

ה - אותות הנביא

בניגוד למשה שהתנבא כשהוא ער ועומד על רגליו, שאר הנביאים מתנבאים בחלום או שומעים דיבורים סתומים, ואין ידע הנביא להבחין האם מה שמשמע הוא חלום או נבואה, הרי יכול להיות שהדיבור שהוא חשב כנבואה היה סך הכול דיבור שהוא שמע ממישהו או חלום סרק?

¹⁵⁰ הקדוש ברוך הוא היה עושה לנביאים סימן שעל ידו הם ידעו שהם נבואה או חלום סרק? בתחילת ההתגלות ומסתיים בסיומה. סימן זה היה עמוד אש או עמוד ענן או אור בהיר.

¹⁵¹ את הסימן הזה לפעמים ראה גם כל העם ולא רק הנביא, כמו שקרה אצל משה. כאשר היה משה יוצא למקום הנבואה, תחילה היו השמים נקיים מכל ענן. כאשר דיבר אתו הקדוש ברוך הוא ירד עמוד הענן, וכשסיים לדבר עמו עלה הענן. כמו שנאמר (שמות לג, ח-יא): "והיה כצאת משה אל האוהל יקומו כל העם ויניצבו איש פתח אהלו... והיה כבא משה האהלה ירד... וראה כל העם את עמוד הענן עומד פתח האוהל וקם כל העם והשתחוו איש פתח אהלו, ודיבר ה' עם משה פנים אל פנים". כשמשה היה יוצא אל העם ומספר להם את נבואתו הם היו אומרים לו שהם יודעים שהקדוש ברוך הוא התגלה אליו, שהרי הם ראו את הענן יורד על האוהל בתחילת הנבואה, מתעכב שם פרק הזמן הדרוש לאמירתה, וכשהסתיימה - עלה הענן מעל האוהל.

¹⁵² סימן כזה היה לא רק אצל משה אלא גם אצל שאר הנביאים, ואף שהדבר אינו מוזכר ביחס ישיר לנבואת אף אחד מן הנביאים, הכתוב מעיד על כך במקום אחר (תהילים צט, ו-ז): "משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו... בעמוד ענן ידבר אליהם". ואם לשמואל היה סימן כזה אין שום סיבה שהוא לא התקיים אצל שאר הנביאים.

¹⁵³ ההבדל בין אותות משה לאותות החרטומים

ראינו לעיל שהנביא נבחן על ידי האותות שהוא עושה, אולם גם החרטומים שהיו במצרים עשו מופתים, ואם כן איך ניתן ללמוד מכל על אמינות הנביא?

¹⁵⁴ התשובה היא שמשעה עשה עשרה אותות - הפיכת המטה לנחש וחזרתו למטה, ותשע המכות (רבנו אינו מחשיב את מכת בכורות, מפני שמשעה לא היה מעורב בעשיית מכה זו ולא רק הקדוש ברוך הוא) והחרטומים עשו רק שלושה אותות - הפיכת מטה לנחש, דם וצפרדע, וכאשר התורה מתארת אותם היא מבליטה שגם את האותות הללו הם לא עשו כמו משה, אלא בצורה יותר חלשה וקטנה. התורה מדגישה דבר זה על ידי המילה "בלטיהם" (חסר א') המוזכרת בכל שלוש הפעמים - בהפיכת המטה (שמות ז, יא), במכת דם - (שם ז, כב) ובמכת צפרדע (שם ח, ג). מילה זו לא נכתבה סתם - כוונתה היא שהחרטומים עשו את האותות על ידי תחבולה וסתרת ולא בדרך נס, ושקרו באומנם שיש בידם לעשות נסים.

¹⁵⁵ משמעות המלים מורש לוט היא הסתר וכיסוי, כפי שמופיע בעוד מקומות במקרא, למשל (שמואל א כא, ו): "הנה היא לוטה בשמלה" - כאשר דוד בורח מעם שאול ומגיע אל אחימלך ומבקש ממנו אוכל וחרב, מציע לו אחימלך את חרב גולית הפלישתי ואומר לו שהיא לוטה בשמלה - בכוסה בשמלה.

פסוק נוסף הוא (ישעיה כה, ז): "ובלע... פני הלוט הלוט על כל העמים" - ישעיה מתנבא כאן שלעתידי לבא ה' יגאל את עם ישראל ויעשה סעודה, ובמהלכה הוא יסיר את המכסה וכל מי שיהיה בסעודה יוכל לראות את פני המלך.

במקום אחר נאמר (מלכים א יט, ג): "וילט פניו באדרתו" - כאשר אליהו בורח למערה וקובל על בני ישראל שעזבו את בריתו של הקדוש ברוך הוא, יוצאת בת קול ואומרת לו לצאת מן המערה ולראות את כבוד ה' עובר על פניו וכאשר אליהו שומע זאת הוא מכסה את פניו באדרתו.

"והמלך לאט את פניו" (שמואל ב יט, ה) - לאחר שאבשלום מת, סירב דוד להתנחם, כיסה את פניו וצעק בקול גדול: "בני אבשלום, אבשלום בני בני".

וכן (שמואל א יח, כב): "דברו אל דוד בלט" - שאול רצה לפגוע בדוד, לאחר ששאל הבטיח לתת לדוד את בתו לאישה בעקבות הריגת גולית, הוא שלח אליו בסתר (בלט) לומר לו שכדי לקבל את בתו הוא צריך להרוג מאה פלישתים (הוא קיווה שכך דוד יפגע).

¹⁵⁶ אם כן, כאשר התורה סיפרה על האותות שעשו החרטומים היא רצתה להראות את החולשה שבמעשיהם של החרטומים ולא לשבח אותם, כאדם אמר דברים נכונים ושמועין אמר טעות, או לוי עשה מעשה טוב וחבולון עשה מעשה רע, כך גם התורה הזכירה תחילה את המופתים שעשה משה שהיו אמיתיים ואז היא עברה למעשים של החרטומים שהיו שקריים ולא אמיתיים.

¹⁵⁷ החרטומים עשו את ה'נסים' שלהם על ידי תחבולה - הם לא הפכו את המים לדם, אלא רק לקחו קצת מים ושינו את צבעם, וכן במכת הצפרדעים - הם הצליחו להבריח את הצפרדעים ממקום מסוים ביאור על ידי חומר כל-שהוא ששמו לידם, אלא שעל ידי תחבולות כאלה ניתן לעשות דברים במקום מסוים ובכמות קטנה בלבד. לעומת זאת משה הפך את כל מימי היאור לדם ומילא את כולו בצפרדעים - דברים שלא יתכן לעשותם על ידי תחבולות ומוכרח הוא שנעשו בכוח אלוקי אמת, שהרי אף אדם לא יכול לשנות בפרק זמן מידי מרחבים עצומים כאלה אלא רק הקדוש ברוך הוא, כמו שנאמר (תהילים קלו, ד): "לעושה נפלאות גדולות לבדו, כי לעולם חסדו".

לעילי נשמת מרת מרי בת מסודי בן הרוש ע"ה

ה-¹⁴⁹ ועמדתי על שהנביאים היה מתאמת אצלם שהדבר שהיו שומעים, היה מאת בורא קדם שייחסהו הבורא אצל עמו, והוא, שהיה נראה לו אות, מתחלת עם התחלת הדבור ותשלם עם השלמתו, והיא אם עמוד ענן או עמוד אש, או אור בהיר מבלעדי האורים הרגילים, וכאשר ראה הנביא זה, יתברר לו בלי ספק כי הדבור מאת הבורא.¹⁵¹ ואפשר שיראוהו גם כן העם, כמו שהיו עם משה כשהיה נפרד מהם ללכת אל מקום הנבואה, היו עומדים ומביטים באויר והוא צח בלי ענן, ועיניהם אל משה. וכאשר היה מגיע למקום הנבואה, היה יורד הענן בעמוד, ועמד עד אשר ידבר עמו, ויעלה וישוב אליהם, כמו שאמר (שמות לג, ח) והיה כצאת משה אל האהל יקומו כל העם ויניצבו איש פתח אהלו. וכאשר ישוב אליהם ויגיע שליחותו, היו אומרים: אמת, אנו ראינו נקיות האויר קדם הגיע וירידת עמוד הענן בהגיעך והיה עכובו כשעור שמעך הדברים אשר אמרת אלינו.¹⁵² ועוד, כי מצאתי קצת הנביאים אשר לא פרש בענינו שהיה מדבר אלינו בעמוד ענן, התבאר מענינו בספר אחר שהיתה נבואתו כן. כי שמואל הובא עם משה ואהרן, ואמר על הכל¹⁵³ (תהלים צט, ז) בעמוד ענן ידבר אליהם, וכאשר מצאתי כזה בשמואל, אין ספק, כי רבים מהנביאים כמוהו.

¹⁵³ ואם ישאל שואל איך עמדו החרטומים כנגד משה ואותותיו? ¹⁵⁴ נאמר: כי האותות אשר עשה משה עשרה, הפיכת המטה והתשעה האחרים, לא זכרה התורה שעשו נגדו כי אם השלשה. והשלשה גם כן לא זכרה התורה להשוות בינם ובינו אבל זכרה זה לשנות מעשהו ומעשיהם, והוא שבארה שמשה עשה דבר נראה פאשר צוה ה', ושאלה עשו דבר נסתר ונעלם, פאשר חוקרים עליו ומגלים אותו ותראה התחבולה בו, כמו שאמרה בשלשה (שמות ז, יא) ויעשו החרטומים בלטיהם, ¹⁵⁵ וזאת המלה בלשון נופלת על הדבר הנסתר והנעלם, כמו שאמר (שמואל א' כא, ט) הנה היא לוטה בשמלה אחרי האפוד. וכמו (ישעיה כה, ז) פני הלוט הלוט על כל העמים. (מלכים א' יט, ג) וילט פניו באדרתו. (שמואל ב' יט, ח) והמלך לאט את פניו. (שמואל א' יח, כב) דברו אל דוד בלט, והדומה להם.¹⁵⁶ וכאשר פרשה התורה באמרה בלטיהם או בלטיהם, התבאר כי זה לגנות פעלם לא לאמתו, וזה פאמר: אמר ראובן דברים ישרים ואמר שמעון דברים מעוותים, או תאמר עשה לוי מעשה טוב ועשה שמעון מעשה רע, כי אינך כמון כי אם להבדיל בין שני המאמרים ושני המעשים לא להשוות ביניהם.¹⁵⁷ וכיון ששמתי זה השרש, איננו צריך להראות איך היה אפשר בו שיעשו תחבולה בחלקים מעטים מן המים ומשנים אותם בצבעים, ואיך היו משליכים בקצת אגמי המים להבריח מהם הצפרדעים, אלא שאלו החלקים לא יתכן כמוהם בגרמים הגדולים. אבל אשר עשה משה ששנה מי היאור כלם, ושעורו מהלך ארבע מאות פרסה מעלא"ק עד מריו"ט. וכן העלה הצפרדעים מפלו, מה שאי אפשר בו תחבולה ולא ערמה אבל הוא מעשה העוזז החכם היכול, כמו שאמר (תהלים קלו, ד) לעשה נפלאות גדולות לבדו.

שייחסהו - ישלח.ו. הכל - כולם: משה, אהרון ושמואל. הפיכת המטה - לנחש. והתשעה האחרים - תשע המכות (ראה ביאורים). השלשה - הפיכת המטה, הדם והצפרדע. לשנות - כדי ללמדנו את השוני ביניהם. נופלת - מתפרשת. בגרמים - בעצמים. העוזז - הגיבור, בעל כוח.